TÜRK DEVLETLERİ PARLAMENTER ASAMBLESİ

ÇEVRE, DOĞAL KAYNAKLAR VE SAĞLIĞIN KORUNMASI KOMİSYONU

ONUNCU TOPLANTISI

RAPOR

14 Mart 2025

Bişkek

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİ KAPSAMINDA TÜRKPA ÜYESİ ÜLKELERİN ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE YEŞİL DÜNYA ALANINDAKİ İŞBİRLİĞİ

GİRİŞ

Sekretaryanın 2025 Eylem Planı ve 6 Haziran 2024 tarihinde Bakü'de düzenlenen TÜRKPA 13. Genel Kurulunda kabul edilen 2023-2028 TÜRKPA Stratejik Yol Haritası uyarınca, “Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Kapsamında Türkpa Üyesi Ülkelerin Çevresel Sürdürülebilirlik Ve Yeşil Dünya Alanındaki İşbirliği” konusunun Komisyonun Onuncu toplantısının ana gündem maddesi olarak görüşülmesine karar verilmiştir..

Birleşmiş Milletlerin tüm Üye Devletleri tarafından 2015 yılında kabul edilen Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH'ler), 2030 yılına kadar insanlık ve gezegen için barış ve refah için evrensel bir plan sunmaktadır. 2030 Gündemi ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH'ler) dünyanın küresel kalkınmaya yaklaşımında bir değişimi yansıtmaktadır.

Milenyum Kalkınma Hedeflerinden farklı olarak, SKH'ler ekonomi ve çevrenin birbiriyle bağlantılı olduğunu kabul etmektedir. SKH'lerde toplam 17 amaç, 169 hedef ve 244 gösterge yer almakta olup, bunların 93'ü çevre ile ilgilidir.

2030 Gündemi, sürdürülebilir kalkınmanın üç ayağını tüm SKH'lere entegre etmektedir. Bunlardan bazıları çevre ile yakından bağlantılıdır: SKH 3 (sağlıklı yaşam ve refah), SKH 6 (su ve sanitasyon), SKH 11 (şehirler ve insan yerleşimleri), SKA 12 (sürdürülebilir tüketim ve üretim), SKH 13 (iklim değişikliği), SKH 14 (okyanuslar, denizler veya deniz kaynakları), SKH 15 (Karasal Yaşam). Bu SKH'ler ile ekonomik ve sosyal boyutlara daha yakın olabilecek diğer SKH'ler arasındaki bağlantılar dengelidir. Bu karşılıklı bağlantı tüm SKH'ler ve ilgili hedefler arasında bulunmaktadır. Birçok kurum ve kuruluş, çok taraflı çevre anlaşmaları ile SKH'ler arasındaki bağlantıları kapsamlı bir şekilde tanımlamıştır.

SKH'ler arasındaki karşılıklı ilişkileri gösteren kapsamlı bir analiz sunan Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) oldukça iyi bir örnektir. Bu program, çevre faaliyetlerini koordine etmekte ve gelişmekte olan ülkelerde çevreye duyarlı politika ve uygulamaların hayata geçirilmesine yardımcı olmaktadır.

“Dünyamızı Dönüştürmek: 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi”, sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları arasında dengeli bir yönetişimin sağlanması için uluslararası toplum tarafından gerekli görülen kolektif eylemleri yansıtmaktadır.

Üye ülkeler, jeo-ekonomik ilişkileri ve elverişli coğrafi konumlarının yanı sıra doğal kaynak zenginlikleriyle de öne çıkmaktadır. Petrol yatakları, doğal gaz, kömür, ve demir cevheri gibi doğal kaynaklar bakımından zengin ülkeler her zaman enerji, ulaşım, lojistik gibi bölgesel ve küresel projelerin bir parçası olmuştur. Azerbaycan'ın Yeşil Enerji Ortaklıkları, Kazakistan'ın Yeşil Ekonomi Stratejisi, Kırgızistan'ın hidroelektrik potansiyeli, Türkiye'nin 2053 Net Sıfır Hedefi ve Uzun Vadeli İklim Değişikliği Stratejisi bölgesel işbirliği için güçlü bir temel oluşturmaktadır.

AZERBAYCAN

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) 25-27 Eylül 2015 tarihlerinde düzenlenen Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesinde Birleşmiş Milletler üye devletleri tarafından kabul edilmiştir.

Azerbaycan, Birleşmiş Milletler üye devletleri tarafından 2016-2030 yılları için belirlenen Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine katılmış ve bunların uygulanması yönünde istikrarlı adımlar atmıştır.

Belirlenen amaç ve hedefler, sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, sosyal ve çevresel yönlerini kapsayan Milenyum Kalkınma Hedeflerine dayanmakta ve bir sonraki kalkınma yönlerini belirlemektedir.

“Dünyamızı Dönüştürmek: Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi”nden kaynaklanan taahhütlerle ilgili devlet kurumlarının görevlerinin uygulanmasını koordine etmek amacıyla, Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının 6 Ekim 2016 tarihli Kararnamesi ile Azerbaycan Cumhuriyeti Sürdürülebilir Kalkınma Ulusal Koordinasyon Konseyi kurulmuş ve Ulusal Koordinasyon Konseyi bünyesinde ‘Ekonomik kalkınma ve insana yakışır istihdam’, ‘Sosyal’, ‘Çevre konuları’ ve ‘İzleme ve değerlendirme’ alanlarında 4 Çalışma Grubu oluşturulmuştur. Çevre konularıyla ilgili Çalışma Grubunun başkanlığını Ekoloji ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı yürütmektedir..

Azerbaycan Cumhuriyeti Sürdürülebilir Kalkınma Ulusal Koordinasyon Konseyi, ülke ile ilgili ve küresel amaç ve hedeflerle bağlantılı ulusal öncelikleri ve göstergeleri belirlemiş, sosyo-ekonomik ve çevresel alanları kapsayan devlet program ve stratejilerini Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile uyumlu hale getirmiştir. Aynı zamanda, “Dünyamızı Dönüştürmek Sürdürülebilir: Kalkınma için 2030 Gündemi ”nin uygulanmasına ilişkin 4 Gönüllü Rapor hazırlanmış ve Sürdürülebilir Kalkınma Üst Düzey Siyasi Forumuna sunulmuştur.

18 amaç, 101 hedef ve 144 gösterge Azerbaycan için öncelikli olarak kabul edilmiş olup, bunlardan 8 gösterge çevre alanında ülke çapında öncelikli olarak belirlenmiştir. Bu göstergeler 5 SKH (6, 11, 12, 14 ve 15) altındaki 6 hedefi (6.3, 6.5, 12.4, 14.4, 14.b ve 15.4) kapsamaktadır.

Çevrenin durumu, sürdürülebilir kalkınmanın belirlenmesinde önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir. Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutları okyanus ve deniz kaynakları, iklim değişikliği, çevre, atık yönetimi, ekosistemler ve biyolojik çeşitlilik alanlarındaki hedefleri içermektedir.

Küresel zorlukların çözümüne katkıda bulunmak amacıyla, Çevre alanında öncelikli olarak tanımlanan Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin uygulanması konusunda yapılan çalışmalar, elde edilen başarılar ve karşılaşılan zorluklara ilişkin raporlar, Sürdürülebilir Kalkınma Ulusal Koordinasyon Kurulu Sekretaryasına (Ekonomi Bakanlığı) ve sorumlu uluslararası kuruluş(lar)a düzenli olarak sunulmaktadır.

Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı tarafından onaylanan "Azerbaycan 2030: Sosyo-Ekonomik Kalkınma için Ulusal Öncelikler" belgesi, yeni stratejik aşamada sürdürülebilir ve yüksek hızlı ekonomik büyüme zemininde küresel iklim değişikliğine yanıt veren ve nüfusun sağlıklı bir çevrede yaşamasını sağlayan yüksek kaliteli bir çevre sağlama görevini ortaya koymaktadır. Belge, doğal kaynakların verimli kullanımı, temiz ve sürdürülebilir enerji kaynakları, atıkların geri dönüşümü ve çevre dostu teknolojilerin uygulanmasının yaygınlaştırılması için yönergeler ortaya koymaktadır.

Ayrıca, BM ve Azerbaycan arasındaki "2021-2025 Sürdürülebilir Kalkınma İşbirliği Çerçeve Belgesi "nin Uygulanmasına İlişkin Ortak Yönlendirme Komitesinin Çevre ve İklim Değişikliği Dördüncü Sonuç Grubunun Ortak Çalışma Planı uyarınca, çevrenin korunması ve iklim değişikliğinin azaltılması alanında yürütülen faaliyetler, çevre alanında öncelik verilen Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin uygulanması ile doğrudan koordine edilmektedir.

Çevrenin korunması ve iklim değişikliği ile mücadele alanında ortak ülkelerin yanı sıra Birleşmiş Milletler Çevre Programı ve diğer ilgili uluslararası kuruluşlarla ikili ve bölgesel formatlarda deneyim alışverişinde bulunmak ve işbirliğini güçlendirmek için düzenli tedbirler alınmaktadır.

KAZAKİSTAN

Kazakistan, ulusal stratejilerini Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH'ler) ile uyumlu hale getirerek çevresel sürdürülebilirliğe

kararlılıkla bağlanmıştır. Ülke, daha yeşil bir geleceğe olan bağlılığını yansıtacak şekilde çeşitli alanlarda önemli ilerlemeler kaydetmiştir.

Kazakistan SKH Endeksinde ilerleme kaydetmiş ve üç yıl içinde 12 sıra yükselerek 166 ülke arasında 66. sırada yer aldı. Bu gelişme, ülkenin temiz enerji, iklim eylemi ve sürdürülebilir ekonomik büyüme gibi alanlardaki çabalarının ortaya koymaktadır.

2013 yılında Kazakistan, 2050 yılına kadar enerjisinin %50'sini alternatif ve yenilenebilir kaynaklardan sağlamayı hedefleyen Yeşil Ekonomi Planını devreye sokmuştur. Bu kararlı strateji Kazakistan'ı bölgede sürdürülebilir kalkınma alanında bir lider olarak konumlandırmaktadır. Bu kararlı strateji Kazakistan'ı bölgede sürdürülebilir kalkınma alanında bir lider olarak konumlandırmaktadır. Eylül 2015'te, BM Genel Kurulu'nun 70. oturumu çerçevesinde 2015 Sonrası Kalkınma Gündemi'nin kabulüne ilişkin BM zirvesinde Kazakistan, diğer BM üyesi ülkelerle birlikte, Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin (SKH) amaç ve hedeflerinin Kazakistan'ın öncelikleriyle tamamen örtüştüğünü vurgulayarak gelecekteki küresel kalkınma için yeni bir belge imzalamıştır..

Bu girişimlere rağmen Kazakistan kritik çevresel sınamalarla karşı karşıyadır. Hazar Denizi 2006 yılından bu yana yılda yaklaşık 25 santimetre çekilerek biyolojik çeşitlilik kaybına ve balıkçılık ve turizm gibi sektörler üzerinde ekonomik etkilere sebep olmaktadır. Bu düşüş iklim değişikliğine ve su yönetimi uygulamaları ile ilişkilendirilmektedir.

Kazakistan, düşük karbonlu bir enerji kaynağı olarak nükleer enerjinin rolünü vurgulayarak 2060 yılına kadar karbon nötr olmayı amaçlamaktadır. Hükümet, enerji karışımını çeşitlendirmek ve sera gazı emisyonlarını azaltmak için güvenli ve çevre dostu nükleer enerji seçeneklerini araştırmaktadır..

Ülke, SKH'lere yönelik ilerlemeyi izlemek için 205 küresel ve 75 ulusal gösterge olmak üzere 280 göstergeden oluşan bir izleme sistemi kurmuştur. Bu çerçeve, Kazakistan'ın sürdürülebilir kalkınma çabalarını etkili bir şekilde ölçmesini ve yönlendirmesini sağlamaktadır.

EXPO-2017 uluslararası fuarının düzenlenmesi ve BM'nin desteğiyle fuar temelinde “Geleceğin Enerjisi” Yeşil Teknolojiler ve Yatırım Projeleri Merkezi'nin

kurulması, Kazakistan'ın SKH'lerin uygulanmasına yönelik uluslararası çabalara önemli bir katkısıdır.

Kazakistan için SKH metodolojisi ve göstergelerinin uygulanması, başta "Strateji 2050" ve ondan hareketle oluşturulan programlar olmak üzere Kazakistan'ın program belgelerinin küresel kalkınma hedefleriyle uyumunu dikkate alarak, Kazakistan Cumhuriyeti'nin stratejik planlama ve izleme sisteminin dünya standartlarına sistematik olarak uyarlanmasına olanak sağlamaktadır.

Genel olarak, SKH'ler veya 2030 Gündemi, Kazakistan'ın kalkınma çabalarıyla birçok yönden tutarlıdır ve SKH'lere ulaşmanın yanı sıra SKH'lere ulaşmaya yönelik ilerlemenin izlenmesi ve değerlendirilmesi için yararlı ve zorlayıcı bir politika çerçevesi olarak hizmet edebilir.

Kazakistan'ın SKH'leri uygulamaya ve izlemeye hazır olup olmadığının hızlı ve kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi amacıyla Kasım 2016'da gerçekleştirilen uluslararası UNDP uzmanları misyonu, SKH hedeflerinin ulusal ve sektörel planlara oldukça yüksek düzeyde dahil edildiğini ortaya koymuştur - SKH hedeflerinin %61'i halihazırda ulusal stratejik belgelerde yer almaktadır.

Kazakistan Cumhuriyeti Parlamentosu Senatosu milletvekilleri tarafından Kasım 2016'da kabul edilen Deklarasyon, sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin uygulanmasının teşvik edilmesi ve SKH'lerin uygulanması için elverişli koşulların yaratılması amacıyla mevcut mevzuata entegre edilmesine yardımcı olunması gerektiğini belirtmektedir.

Halihazırda Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti, SKH'lerin ulusal düzeyde etkin bir şekilde uygulanmasını, Kazakistan Cumhuriyeti'nin program belgeleri ile SKH'ler arasında sinerji yaratılmasını ve özel sektör, STK'lar ve akademik çevrelerin katılımını sağlamak üzere bir koordinasyon yapısının kurulmasını değerlendirmektedir.

SKH'lerin uygulanmasının yanı sıra, bunların başarısının izlenmesi de hem küresel hem de ulusal düzeyde önemli bir görevdir. Ülkeler, hedeflere ulaşma yolunda kaydedilen ilerlemenin izlenmesi ve gözden geçirilmesi konusunda birincil sorumluluğa sahiptir ve bu da Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 17'de belirtildiği üzere yüksek kaliteli, erişilebilir ve zamanında veri toplanmasını beraberinde getirmektedir.

Kazakistan, üye devletlerin yanı sıra gözlemci olarak bölgesel ve uluslararası BM kuruluşlarından oluşan 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi için İstatistik Alanında Ortaklık, Koordinasyon ve Kapasite Geliştirme Üst Düzey Grubunun bir üyesidir.

Eylül ayında, tüm devlet kurumları, SKH'ler, araştırma kuruluşları, çeşitli sendika ve dernekler, ulusal şirketler, BM kuruluşları ve çeşitli sektörlerden uluslararası uzmanların temsilcilerinin katılımıyla SKH istatistiklerine ilişkin ilk ulusal teknik toplantı gerçekleştirilmiştir. Toplantının temel amacı, SKH'lerin izlenmesine yönelik küresel göstergeler geliştirmek için ulusal istatistik sisteminin hazır olup olmadığını değerlendirmek ve Kazakistan için uygun olacak ilave ulusal göstergeleri belirlemek olmuştur.

SKH'lerin izlenmesine yönelik göstergelerin uygulanmasına ilişkin özel olarak oluşturulan departmanlar arası bir Çalışma Grubu, Kazakistan'ın önceliklerini dikkate alarak hem küresel hem de ulusal göstergeleri içeren bir gösterge sistemi geliştirmektedir.

Genel olarak, Kazakistan'da SKH'lerin sistematik bir şekilde uygulanması şüphesiz olumlu bir çarpan etkisi yaratacaktır, özellikle:

- SKH'lerin uygulanması yoluyla Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün göstergelerine ulaşarak dünyanın en rekabetçi 30 ülkesinden biri olma sürecinin kolaylaştırılması;

- İnsan potansiyelinin artırılması, yabancı teknoloji ve deneyimin çekilmesi ve büyük hacimli verilerin işlenmesi (Büyük Veri) alanında niteliklerin artırılması gibi süreçlere ilave ivme kazandırılması;

- SKH'lerin uygulanması büyük uluslararası şirketler için yatırım cazibesi faktörlerinden biri haline gelmektedir, bu nedenle sosyal sorumluluk sahibi bir iş modeli ve bunun SKH'lere uygunluğu bu şirketlerin imajının önemli bir bileşenidir.

KIRGIZİSTAN

Kırgız Cumhuriyeti, diğer üye devletlerle birlikte, küresel SKH'lerin gerçekleştirilmesine katkıda bulunmayı ve SKH başarı göstergelerini izlemeyi taahhüt etmiştir. Dolayısıyla, 2018-2040 Ulusal Kalkınma Stratejisi uyarınca

Kırgızistan, 2030 Gündeminde kabul edilen Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine ulaşmak için çaba gösterecektir.

Ulusal İstatistik Komitesi, 2030 yılına kadar Kırgız Cumhuriyeti'nde SKH'lerin Uyarlanması, Uygulanması ve İzlenmesi Koordinasyon Komitesi'nin bir üyesi ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine Ulaşmada İlerleme Ulusal İncelemesinin hazırlanması için "İzleme ve Değerlendirme" çalışma grubunun lider organıdır, BM İstatistik Komisyonu'nun karşılaştırılabilir ve standartlaştırılmış resmi istatistiklere dayalı küresel SKH göstergelerinin toplanmasına ilişkin 47. Oturumu Kararı uyarınca, Resmi İstatistiklerin Temel İlkelerine uygun olarak hazırlanan SKH'lerle ilgili verilerin ve kanıta dayalı çabaların toplanmasına öncülük etme ve denetleme yetkisine sahiptir. Kırgızistan 2023 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri sıralamasında 45. sırada yer almıştır.

İklim değişikliği ile mücadele bağlamında Kırgızistan için aşağıdaki rakamlar verilmiştir: 2021 yılında, fosil yakıt yanması ve çimento üretiminden kaynaklanan CO2 emisyonları 1,4 ton olarak kaydedilmiştir. Aynı zamanda, fosil yakıtların ihracatı ile ilgili CO2 emisyonları 202,9 ton olarak gerçekleşmiştir..

SKH 15'i uygulamak için Kırgızistan, ülkenin toplam alanının %7,38'ini oluşturan 10 devlet doğa rezervi, 13 devlet doğa parkı ve 64 dokunulmaz alan dahil olmak üzere özel olarak korunan doğal alanlardan oluşan bir ağ oluşturmuştur. Kırgızistan seyrek ormanlık bir bölge olarak kabul edilir: ormanlar çoğunlukla dağ plantasyonları ile temsil edilir, oldukça çeşitlidir ve değerli türler açısından zengindir. Kırgız Cumhuriyeti'nin tüm ormanları koruma altındadır. Ormanlık alan, ülkenin toplam alanının %5,6'sını oluşturmaktadır (2021 nüfus sayımına göre) ve ormanlık alanların yaklaşık %90'ı deniz seviyesinden 700-2500 m yükseklikte yer almaktadır.

İklime dirençli tarım, agroekoloji ve riske duyarlı sosyal koruma alanlarındaki yenilikler gibi iklim değişikliğine uyum stratejileri, iklim değişikliği ve afetlere karşı en savunmasız nüfusları ve alanları hedef almalıdır.

Vatandaş katılımı ve kanıta dayalı yaklaşımlar - vatandaşlarla yeni bağlantılar kurmak, Kırgız toplumunun uzun vadeli temeli için oldukça önemlidir. SKH'ler ve birçok farklı amaç, hedef ve gösterge, toplumla etkileşime yönelik bu yeni yaklaşımı kolaylaştırmak için mükemmel bir platformdur. Buna ek olarak, kanıta dayalı verilerin ve vatandaş katılımının iyileştirilmesi için Parlamentonun SKH'lerdeki ilerlemenin izlenmesi ve değerlendirilmesindeki rolü artırılmalıdır.

Kırgızistan'ın 2030 yılına kadar vatandaşların refahını artırmayı amaçlayan Ulusal Kalkınma Programı, 2040 yılına kadar Ulusal Kalkınma Stratejisi çerçevesinde, ülkenin uzun vadeli stratejik kalkınma hedeflerine dayalı olarak, sürdürülebilirlik ilkesini koruyarak, insan odaklı ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin “kimseyi geride bırakmama” ana taahhüdüne odaklanarak geliştirilmiştir. Geleceğin genel resmi, Kırgız Cumhuriyeti'nin uzun vadeli kalkınma perspektifiyle (2040'a kadar) ilişkilidir: insanların yaşaması için tek, bağımsız ve rahat bir ülke, büyük fırsatlara ve yaşamlarını seçme hakkına sahip özgür ve müreffeh vatandaşların ülkesi.

Programın hedefleri, ülkenin sosyo-ekonomik kalkınması için elverişli bir ortam yaratmak, vatandaşların refahını artırmak, kriz karşıtı önlemler uygulamak ve uzun vadeli kalkınma hedeflerine başarılı bir şekilde ulaşılması için temel oluşturmaktır.

Bugün Kırgızistan, Dünya Ekonomik Forumu tarafından derlenen İnsani Gelişim Endeksinde 189 ülke arasında 122. sırada, Küresel Rekabet Endeksi'nde ise 141 ülke arasında 96. sırada yer almaktadır. Ülkenin bu endekslerdeki konumu son yıllarda kötüleşmektedir. Bu programın uygulanması sonucunda Kırgızistan'ın başlıca uluslararası sıralamalardaki konumunu iyileştirmesi beklenmektedir.

Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin uygulanmasında önemli ilerleme kaydedilecektir. Programın uygulanması, ülkenin milli servetinde ve vatandaşların refahında en az dörtte bir oranında artış sağlayacaktır. Ekonomik büyüme istikrar kazanacak, nüfus arasındaki gelir eşitsizliği azalacak ve orta sınıf genişleyecektir. Ekonomi politikasının temel öncelikleri, ekonominin çalışkan sektörlerinin desteklenmesi ve geliştirilmesi konuları olacaktır. Kırsal kesimde olumlu değişiklikler meydana gelecek ve bu da şehir ile yaşam kalitesi arasındaki farkı azaltacaktır. Yeni girişimler başlatılacak ve istihdam yaratılacaktır. Şehir ve köylerdeki sokaklar daha temiz ve güvenli olacaktır. İnsana yakışır çalışma standartlarının (insana yakışır ücret, insana yakışır istihdam, sosyal ortaklık) aşamalı olarak uygulamaya konulması, insan refahının ve ülkenin kalkınmasının temelini oluşturacaktır..

Türkiye Cumhuriyeti ile çevre konularında işbirliği mutabakatı

10 Eylül 2021 tarihinde Bişkek'te, ekonomik işbirliği konulu 10. Kırgız-Türk hükümetler arası ortak toplantısının sonuçlarının ardından, Kırgız Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti arasında işbirliğine ilişkin bir Mutabakat Zaptı imzalandı.

Mutabakat Zaptının amacı, iki ülke arasında çevre koruma alanında işbirliğini geliştirmektir.

Memorandum aşağıdaki ana işbirliği alanlarını tanımlamaktadır:

- Atıkların azaltılması ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması;

- Bilgi, en iyi uygulamaların ve teknolojilerin paylaşımı;

- Çevre bilinci ve nüfusun eğitimi;

- Çevre kurumlarının kapasitesinin artırılması;

- Eğitim programları, toplantılar, konferanslar ve sempozyumlar düzenlenmesi;

- Araştırmacıların, danışmanların, uzmanların ve sivil toplum kuruluşlarının üye ve temsilcilerinin karşılıklı ziyaretlerinin organize edilmesi;

- Projelerin ve diğer etkinliklerin hazırlanması ve birlikte uygulanması.

TÜRKİYE

“Türkiye'nin zengin biyolojik çeşitliliğin korunması amacıyla Özel Çevre Koruma Bölgeleri ve Doğal Sit Alanları ilan edilmekte, karasal ve denizel koruma alanlarını artırmaya yönelik olarak da bilimsel çalışmalar yürütülmektedir. Bu zenginliğin bulunduğu en büyük alanlar ise özel çevre koruma bölgeleri, doğal sit alanları ve diğer korunan alanlardır. Özel Çevre Koruma Bölgeleri (ÖÇK) Akdeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması (Barselona), sözleşmesinin taraf ülkelere getirdiği bir yükümlülük gereği ülkemiz ve dünya ölçeğinde ekolojik öneme haiz ancak sanayi, turizm ve yapılaşma gibi baskılar nedeniyle bozulma veya yok olma riski altında oldukları için Cumhurbaşkanı Kararı ile özel koruma altına alınan alanlardır. Türkiye'de yaklaşık 2 milyon 700 bin hektar doğal sit alanı ve 19 ÖÇK bölgesi bulunmaktadır. Göksu Deltası, Belek, Kaş Kekova, Patara, Finike Denizaltı Dağları, Köyceğiz Dalyan, Fethiye Göcek, Datça Bozburun, Gökova, Foça, Karaburun Ildır Körfezi Saros Körfezi, Pamukkale, Salda Gölü, Gölbaşı, Tuz Gölü, Ihlara, Marmara Denizi ve Adalar, Uzungöl Özel Çevre Koruma Bölgeleri hem barındırdıkları biyolojik çeşitlilik hem de sahip oldukları

doğal ve kültürel kaynak değerleri ile son derece özel hassas bölgelerdir” paragrafının eklenmesi mütalaa edilmiştir.

Türkiye, 1992 yılında Rio'da düzenlenen BM Çevre ve Kalkınma Konferansı'ndan bu yana sürdürülebilir kalkınma kavramını en üst politika çerçevesi olan Kalkınma Planlarına yansıtmaktadır. Türkiye, uzun yıllara dayanan bu deneyimiyle SKH'lerle uyumlu bir yol haritası belirleyebilecek potansiyele ve altyapıya sahiptir. Türkiye, SKH'leri ve göstergelerini Kalkınma Planlarına ve sektörel stratejilere entegre ederek bütüncül bir yaklaşım benimsemektedir.

2030 Gündemi, geniş bir çerçeve, bütüncül bir yaklaşım ve kalkınmanın tüm unsurlarını bir arada ele alan bir yapı sunarak Türkiye'deki sektörel kalkınma politikalarına yeni bir bakış açısı getirmiştir. Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi, tüm paydaşlar için kapsamlı işbirliği ve şeffaf mekanizmaların uygulama süreçleri için son derece önemli bir gündemdir.

Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli raporu, sera gazı emisyonları bugün en aza indirilse bile, iklim değişikliğinin kaçınılmaz etkileriyle uzun süre yüzleşmeye devam edeceğimizi vurgulamaktadır.

Akdeniz havzasındaki ortalama sıcaklık 19. yüzyılın sonundan bu yana, 1,1 derecelik küresel ortalamaya kıyasla, 1,4 santigrat derece artmıştır. Hedeflenen küresel iklim eyleminin başarısız olması halinde, sıcaklıkların 2050 yılına kadar 1,5 derece daha artması beklenmektedir.

Değişen iklimle birlikte yaşadığımız düzensiz, ani ve yoğun yağışlar ve seller toprak kaymalarını, erozyonu ve çölleşmeyi artırıyor. Artan rüzgar fırtınaları şiddetli yağmur, dolu, hortum, yıldırım, sel ve kentsel su baskınları gibi afetlerin daha sık, şiddetli, uzun süreli ve yaygın olmasına neden oluyor.

Meteoroloji Genel Müdürlüğü'ne göre 2022 yılında aşırı hava olaylarının sayısı 1030 iken, 2023 yılında bu sayı 1475'e yükselmiştir. İklim değişikliği tüm dünyada kabul edilen bir gerçek olmakla birlikte, etkilerine uyum sağlamak için tamamlayıcı politika ve önlemlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durum, iklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlama ihtiyacını açıkça ortaya koymaktadır. İklim değişikliğiyle mücadelede uyum çabaları, sera gazlarını azaltma çabaları kadar önem arz etmektedir.

Çevresel sürdürülebilirliğin en önemli bileşenlerinden biri de, çevrenin elzem unsurlarından ve sınırlı kaynaklarımızdan biri olan suyun korunması ve sürdürülebilir kullanımıdır. Günümüzde ilerleyen teknoloji ile içme ve kullanma, enerji üretimi, tarım ve sanayi gibi birçok farklı amaçla yararlanılmakta olan su kaynakları, ülkelerin ekonomik kalkınmasında vazgeçilmez bir yere sahiptir. Ancak canlılar için yaşamsal önem taşıyan ve son derece sınırlı olan temiz ve kullanılabilir su kaynaklarının niteliği ve niceliği ne yazık ki günden güne azalmakta, sürdürülebilir kalkınmayı tehdit eden boyutlara yaklaşmaktadır. Türkiye'de, özellikle iklim değişikliğinin Akdeniz havzası için öngörülen etkileri de dikkate alındığında, gelecekte su sıkıntısı çekmeye aday ülkelerden biridir.

Bu bağlamda, sahip olduğumuz su kaynaklarının kalitesinin korunması ve iyileştirilmesi, kısa, orta ve uzun vadede koruma-kullanma dengesi gözetilerek faydalanılması, bizim için hayati öneme sahip bir değer olan bu kaynakların sürdürülebilir yönetimi açısından büyük önem taşımaktadır.

Kıt bir kaynak olan suyun yalnızca konvansiyonel olarak arıtımına odaklanmak yeterli değildir. "Sürdürülebilirlik" ilkesi çerçevesinde, hem hanelerde hem de endüstride suyun tasarruflu kullanımından, oluşan atık suyun en üst seviye fayda-maliyet oranı gözetilerek arıtılmasına, arıtılmış atık suyun yeniden kullanımından arıtma çamurunun değerlendirilmesine kadar atık su yönetimine bütünsel olarak yaklaşmak hayati önem arz etmektedir.

Arıtılmış atık suların yeniden kullanımı, küresel iklim değişikliği, kuraklık ve su kaynakları üzerindeki artan talep ve kirlilik baskısı nedeniyle günden güne önem kazanmaktadır. Türkiye olarak, su ve atık su yönetimi politikası, devam eden AB'ye katılım sürecinin yanı sıra artan nüfus, hızlı sanayileşme ve kentleşme, küresel ve bölgesel düzeydeki gelişmeler doğrultusunda mevcut ihtiyaçlar ve iklim değişikliğinin gelecekteki etkileri göz önünde bulundurarak geliştirilmektedir.

Buna yönelik olarak, Türkiye halihazırda %6,35 olan arıtılmış atık suların yeniden kullanım oranını 2030 yılında %15'e çıkarmayı hedeflemektedir.

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin 2. Maddesinde belirtildiği üzere, ekosistemlerin iklim değişikliğine doğal adaptasyonu, gıda güvenliği ve sürdürülebilir ekonomik kalkınma, atmosferik sera gazı konsantrasyonlarının belirli bir seviyede tutulması kadar kritik öneme sahiptir.

İklim değişikliği ile mücadelede aşağıdaki hususların dikkate alınmasında fayda görülmektedir.

- Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için iklim değişikliğine uyum faaliyetlerinin güçlendirilmesi;
- Biyoçeşitlilik kaybını azaltmak için işbirliğinin artırılması ihtiyacı;
- Çölleşme, arazi bozulumu ve kuraklıkla mücadele konularında işbirliğinin artırılması ihtiyacı;
- İklim değişikliği ile mücadele politikaları belirlenirken ekosistem temelli yaklaşımlara ve doğa temelli çözümlere öncelik verilmesi ihtiyacı;
- Afet riskini azaltma çalışmaları için erken uyarı sistemlerinin yaygınlaştırılması;
- Küresel iklim değişikliği, kuraklık ve su kaynakları üzerindeki artan talep ve kirlilik baskısı nedeniyle arıtılmış atık suların yeniden kullanılanımının yaygınlaştırılması,

Sonuçlar, hassas grupların (yaşlılar, çocuklar, kadınlar) iklim değişikliğinin sonuçlarından zarar görme riskinin yüksek olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, mevcut sosyal, ekonomik ve siyasi koşulların kırılgan gruplar üzerindeki etkisi tespit edilmeli, ardından daha dirençli topluluklar yaratmak için iklim değişikliğinin kırılgan gruplar üzerindeki etkisini azaltmaya ve eşitsizlikleri gidermeye yönelik çalışmalar yapılmalıdır. İklim değişikliğine uyum için eylem stratejileri ve izleme sistemlerinin oluşturulması için gerekli finansal araçlar oluşturulmalıdır.

2004 yılında beri Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesinin (BMİDÇS) tarafı olan Türkiye, iklim değişikliği konusundaki çalışmalarını son yıllarda hızlandırmıştır. Bu kapsamda Türkiye için dönüm noktası 2021 yılında Paris Anlaşmasının onaylanması ve akabinde 2053 Net

Sıfır Emisyon Hedefinin açıklanması olmuştur. Türkiye'nin iklim değişikliğiyle mücadelede yol haritasını belirmek üzere 21-25 Şubat 2022'de Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından Türkiye'nin ilk İklim Şurası düzenlenmiştir. 5000 kişinin katılımıyla 76'sı öncelikli toplam 217 tavsiye kararı alınmıştır. Bunun ardından Türkiye'nin daha önce 2015 yılında BMİDÇS Sekretaryasına sunduğu Niyet Edilmiş Ulusal Katkı Beyanı (INDC) güncellenerek, 2023 yılı Nisan ayında Türkiye'nin ilk Güncellenmiş Ulusal Katkı Beyanı (NDC) sunulmuştur. Bu kapsamda Türkiye'nin 2030 yılına yönelik referans senaryoya göre emisyon azaltım hedefi %21'den %41'e yükseltilmiştir.

Türkiye'nin NDC'sinde ortaya koyulan hedeflere ulaşılması adına bir yol haritası ve uygulama planı olarak üzere 2024-2030 yıllarını kapsayan İklim Değişikliği Azaltım ve Uyum Stratejileri ve Eylem Planları hazırlanmıştır. Azaltım Eylem Planı kapsamında enerji, sanayi, binalar, ulaştırma, atık, tarım ile arazi kullanım, arazi kullanım değişikliği ve ormancılık (AKAKDO) sektörleri ve yatay kesen konulara yönelik toplam 9 bölümde 49 strateji ve 260 eyleme yer almaktadır. Uyum Eylem Planında ise tarım ve gıda güvenliği, biyolojik çeşitlilik ve ekosistem hizmetleri, su kaynakları yönetimi, turizm ve kültürel miras, sanayi, kent, sosyal kalkınma, halk sağlığı, ulaşım ve iletişim, enerji, afet risk azaltımı sektörleri ile yatay konular kapsamında toplamda 11 bölümde 40 strateji ve 129 eylem belirlenmiştir. Türkiye'de iklim eylemi kapsamında ayrıca 2053 net sıfır hedefi doğrultusunda Türkiye'nin Uzun Dönemli İklim Stratejisi (LTS) hazırlanmıştır. COP 29'da açıklanan belge ile iklim değişikliği azaltım ve uyum sektörlerinin yanı sıra finans, teknoloji, eğitim, adil geçiş ile sürdürülebilir kalkınma amaçlarına yönelik Türkiye'nin uzun vadeli stratejileri ortaya koyulmuştur.

Türkiye'de yeşil enerjinin dönüşümüne ilişkin ülke politikasının ana başlıkları yenilenebilir enerji, enerji verimliliği, nükleer enerji, doğal gaz ve geçiş yakıtı olarak hidrojendir.

Türkiye'de enerji verimliliği çalışmalarının ana çerçevesi 2007 yılında yürürlüğe giren 5627 sayılı Enerji Verimliliği Kanunu ile oluşturulmuştur. 2012'de yayınlanan Enerji Verimliliği Strateji Belgesi (2012-2023), Türkiye'nin enerji yoğunluğunu (milli gelir başına enerji) 2023 yılına kadar (2011'e kıyasla) en az %20 oranında azaltmayı hedeflemiştir. Türkiye'nin ilk enerji verimliliği eylem planı olan Ulusal Enerji Verimliliği Eylem Planı (2017-2023), ülkenin 2023 yılına

kadar yapacağı çalışmalar için bir yol haritası olarak hazırlanmış ve 2 Ocak 2018 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Eylem Planı ile kümülatif olarak 23,9 milyon ton petrol eşdeğeri (MTOE) enerji tasarrufu ve 66,6 milyon CO2 eşdeğeri sera gazı emisyonunda azalma sağlanması hedeflenmektedir. 2017-2023 yılları arasında yapılan çalışmalar sonucunda ülkede 24 milyon 625 bin ton enerji tasarrufu ve 68,62 milyon ton CO2 eşdeğeri emisyon azaltımı sağlandığı tespit edilmiştir. 2022 yılında birincil enerji yoğunluğunun bir önceki yıla göre %6,2 oranında artması beklenmektedir. Bu, 2000 yılına kıyasla %31,2'lik bir iyileşmeyi temsil etmektedir. 2000-2022 yılları arasında birincil enerji yoğunluğunda yıllık ortalama %1,7 azalma sağlanmıştır..

8 Ocak 2024 tarihinde II. Ulusal Enerji Verimliliği Eylem Planı (UEVEP) (2024-2030), Türkiye'nin yeni enerji verimliliği vizyonu ve stratejisini hayata geçirmek amacıyla hazırlanarak kamuoyuna açıklanmıştır. II. UEVEP'te 7 sektörde 61 faaliyet ve 266 etkinlik belirlenmiştir. II. UEVEP çerçevesinde belirlenen hedeflere ulaşılabilmesi için UEVEP çerçevesinde belirlenen hedeflere ulaşmak için 2030 yılına kadar kamu ve özel sektör tarafından toplam 20,2 milyar dolar yatırım yapılması, kümülatif olarak 37,1 milyon TEP (ton eşdeğer petrol) enerji tasarrufu sağlanması ve 100 milyon ton CO2 eşdeğerinin azaltılması bekleniyor. Enerji verimliliğinin 2030 yılına kadar (2023 yılına kıyasla) %16, enerji yoğunluğunun ise %15 oranında azaltılması hedeflenmektedir. Özetle, 2022 yılında bir önceki yıla göre birincil enerji yoğunluğunda %6,2'lik ve 2000 yılına göre %31,2'lik bir iyileşme söz konusudur. 2000-2022 yılları arasında birincil enerji yoğunluğunda yıllık ortalama %1,7 azalma sağlanmıştır.

Ancak Türkiye, 2021 yılında G20 ülkeleri arasında enerji yoğunluğunu en fazla artıran ikinci ülke olmuştur. Türkiye'de enerji verimliliği araştırmaları ulusal politika belgelerinde belirlenen hedefler doğrultusunda devam ederken, ülkenin 2053 yılı için net sıfır iklim hedefi çerçevesinde belirlenen emisyon azaltım hedefine de katkı sağlamaktadır..

Türkiye Cumhurbaşkanı'nın 2053 yılına kadar karbon nötr hedefi doğrultusunda, yenilenebilir enerji Türkiye'nin enerji arz güvenliği, rekabet gücü ve iklim değişikliği ile mücadelesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Temiz enerji yatırımlarında önde gelen ülkeler arasında yer alan Türkiye, yenilenebilir enerji potansiyeli açısından Avrupa'da beşinci, dünyada ise on

ikinci sırada yer almaktadır. Rüzgâr enerjisinde Avrupa'da yedinci, güneş enerjisinde sekizinci sırada yer almasına rağmen jeotermal enerjide dünyada dördüncü, Avrupa'da ise birinci sırada yer almaktadır. Hidroelektrik enerjide ise Avrupa'da ikinci, dünyada sekizinci sırada yer almaktadır. Bu başarılara ek olarak Türkiye, 2035 yılına kadar 60 GW yenilenebilir enerji kaynağı ekleyerek yenilenebilir enerji potansiyelini üç kattan fazla artırmayı hedeflemektedir. Bu yenilenebilir enerji kaynaklarını şebekeye entegre etmek için 2030 yılına kadar 10 milyar ABD doları tutarında bir şebeke yatırım planı bulunmaktadır.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından Türkiye'nin uzun vadeli sera gazı emisyon hedefine yönelik enerji arz ve talebini hesaplamak üzere Türkiye'nin Ulusal Enerji Planı hazırlandı ve duyuruldu. Plan, rezervler doğrultusunda devreye alınacak enerji santralleri ve üretim miktarlarına ilişkin tüm detayları içermektedir. Plan, ayrıca, Türkiye'nin sera gazı emisyon hedeflerine ulaşmasına yardımcı olmak için güneş ve rüzgar enerjisinin artırılmasını da kapsamaktadır. Plana göre, yenilenebilir enerji kaynaklarının birincil enerji tüketimindeki payının mevcut durumda %16,7'den 2035 yılında %23,7'ye, nükleer enerjinin payının ise sıfırdan 2035 yılında %5,9'a yükselmesi bekleniyor.

Hidrojen

Küresel dönüşüm için çok önemli olan hidrojen, ülkede yenilenebilir enerji üretim ve kullanım payını artırma, mevcut doğal gaz hatlarına eklenerek ısınma sektöründe sera gazlarını azaltma, yerli kömür ve bor kaynaklarını değerlendirme, karbon tutmayı destekleme, kullanım ve depolama ile ülkeye yeni bir ihracat alanı sağlama potansiyeli ile ön plana çıkmaktadır..

Türkiye Ulusal Enerji Planı'na ek olarak, Bakanlığa bağlı Türkiye Enerji, Nükleer ve Madencilik Araştırma Kurumu (TENMAK) tarafından Ocak 2023'te "Türkiye Hidrojen Teknolojileri Stratejisi ve Yol Haritası" yayımlanmış olup, TENMAK tarafından "Türkiye Karbon Yakalama ve Kullanma Teknolojileri Yol Haritası" ve geliştirme çalışmaları devam etmektedir.

Açıklanan strateji belgesine göre, elektrolizör kurulu kapasitesinin 2030 yılında 2 GW, 2035 yılında 5 GW ve 2053 yılında 70 GW olması hedeflenmektedir. Yeşil hidrojenin üretiminde ve depolanmasında yerel bileşenlerin kullanılmasına yönelik teşvik mekanizmalarının oluşturulması

hedefleniyor. Yeşil hidrojenin kullanımı tüm sektörlerde, özellikle de kimya, demir-çelik, ulaştırma, cam ve seramik gibi sera gazı azaltımının zor olduğu sektörlerde teşvik edilecektir. Ayrıca, mevcut doğal gaz boru hatlarına hidrojen karıştırılarak ısıtma sektörünün kademeli karbonsuzlaştırma dönüşümüne katkıda bulunulması da hedeflenmektedir

Temiz Enerji Enstitüsü

Türkiye Enerji, Nükleer ve Maden Araştırma Kurumu (TENMAK) çatısı altında hidrojen, karbon ve yenilenebilir enerji teknolojileri de dahil olmak üzere temiz enerji teknolojilerinin tüm alanlarında araştırmalar yapan Temiz Enerji Araştırma Enstitüsü (TEMEN), Enerji Bakanlığı ve Doğa Bakanlığı sorumluluğunda ülkenin enerji ve madencilik kuruluşları başta olmak üzere enerji ve madencilik sektöründe Ar-Ge projeleri yürütmekte, yaratıcı çözümler üretmek için gerekli tasarım, üretim, test ve yerlileştirme çalışmalarını gerçekleştirmektedir

TEMEN himayesinde bulunan Hidrojen Teknolojileri Laboratuvarı (HTL), ülkede hidrojen ve yakıt pilleri alanında araştırmacılara hizmet verecek altyapıyı sağlayan ekipmanlarla donatılmış olup üniversitelerin, şirketlerin ve araştırma kuruluşlarının kullanımına açıktır. Laboratuvarda yakıt pili testleri, yeşil hidrojen üretimi, analitik ölçümler, sistem entegrasyonu ve modelleme çalışmaları yapılabilmektedir.

Aşağıdaki faaliyetler şu anda iklim eylemi bağlamında değerlendirilmektedir: Hidrojen depolama tabanlı mobil enerji sistemlerinden yüksek performanslı ve uygun maliyetli yakıt pili bileşenlerinin geliştirilmesine, karbon yoğun endüstrilerde yeşil hidrojen çözümlerine yönelik araştırmalardan karbon yakalama teknolojilerine kadar sürdürülebilir temiz enerjinin birçok farklı alanında proje faaliyetleri yürütülmektedir.

Nükleer

Nükleer enerjinin rolü, TÜRKPA Çevre, Doğal Kaynaklar ve Sağlığın Korunması Komisyonu toplantılarında çevresel sürdürülebilirlik ve yeşil büyüme hedefleri çerçevesinde geniş bir perspektifte tartışılabilir.

Nükleer enerji, düşük karbon emisyonları ve yüksek enerji verimliliği ile çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmada önemli bir konuma sahiptir. Nükleer enerjinin rolü sadece enerji arz güvenliğinin sağlanmasında değil, aynı zamanda yeşil kalkınma stratejilerinin desteklenmesinde de önemlidir.

Özellikle düşük karbonlu enerji kaynakları arayışında olan ülkeler için nükleer enerji, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada yadsınamaz bir konuma sahiptir. Bakanlığın 2053 yılı için net sıfır karbon emisyonu hedefi doğrultusunda hazırladığı uzun vadeli ulusal enerji planına göre Türkiye, nükleer enerjinin elektrik üretimindeki payını 2035 yılına kadar %11,1'e, 2053 yılına kadar ise %29,3'e çıkarmayı hedeflemektedir. Bu hedeflere ulaşabilmek için 2053 yılına kadar en az 30 GW nükleer enerjiye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda, Akkuyu NGS'nin yanı sıra ülkede iki NGS projesinin daha hayata geçirilmesi ve küçük modüler reaktörlerin kurulması planlanmaktadır.

Bilindiği üzere, Rusya Federasyonu ile 12 Mayıs 2010 tarihinde imzalanan hükümetlerarası anlaşma uyarınca, toplam 4 bin 800 megavat kurulu güce sahip Akkuyu NGS'nin kurulmasına ilişkin inşaat çalışmaları tüm hızıyla devam etmektedir. Akkuyu NGS ile Türkiye yılda 7 milyar metreküp doğalgaz ithal etmekten tasarruf edecek ve karbondioksit salınımını yılda yaklaşık 35 milyon ton azaltacak. Öte yandan proje kapsamında asgari olarak 6,5 milyar dolarlık bir katkı hedefleniyor. Bugün itibariyle yaklaşık %50'lik bir yerlileştirme oranına ulaşılmış durumda.

Nükleer enerji, çevresel sürdürülebilirlik ve ekonomik kalkınma arasında bir denge oluşturmanın bir aracı olarak bölgesel ve uluslararası işbirliğinin de merkezinde yer almaktadır. TÜRKPA üyesi ülkeler, nükleer enerjinin sunduğu fırsatları değerlendirmek ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda bu alanda işbirliğini artırmak için çeşitli adımlar atmalıdır. Nükleer enerji teknolojilerinin paylaşımı, nükleer güvenlik standartlarının oluşturulması ve bu alandaki en iyi uygulamaların yaygınlaştırılması tartışılabilir. Ayrıca, nükleer enerjinin çevresel sürdürülebilirlik üzerindeki olumlu etkileri ve bölgesel işbirliği fırsatları araştırılabilir.

SONUÇ

SKH'ler ekonomik, sosyal ve çevresel bileşenleri entegre ederek sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek üzere tasarlanmıştır. Bu bileşenler

arasındaki yakın bağlantı, iklim değişikliğinin ciddi sonuçlarının, sınırlı doğal kaynakların korunması ihtiyacının ve “yeşil” bir ekonomiye geçişin giderek daha belirgin hale geldiği mevcut bağlamda özellikle önemlidir.

TÜRKPA üyesi ülkeler, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye arasındaki çevresel sürdürülebilirlik konusundaki işbirliği, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine (SKH'ler) ulaşma ve daha yeşil bir geleceği destekleme konusundaki ortak kararlılığı göstermektedir. Bu taahhüt, TÜRKPA üyesi ülkeleri yenilenebilir enerji geliştirme, biyoçeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir finans alanlarında çabalarını ilerletmeye sevk etmektedir. Çevre mevzuatı, yeşil yatırım politikaları ve ortak çevre girişimleri alanındaki işbirlikleri, iklim değişikliği, su kıtlığı ve arazi bozulmasını ele almak için güçlü bir siyasi iradeyi yansıtmaktadır.

Sürdürülebilirlik programları gibi yeşil politikaların üye devletlerin ulusal kalkınma stratejilerine entegre edilmesi, uluslararası çevre standartlarına uyma taahhütlerini daha da güçlendirmektedir.

TÜRKPA'nın kurumsal çerçevesini kullanarak, üye devletler Türk Dünyası ve ötesi için sürdürülebilir bir gelecek sağlayarak kolektif etkilerini artırabilirler.

Çevreyi iyileştirerek, dolaylı olarak çok sayıda sosyo-ekonomik sorunu da çözmüş oluruz. Dolayısıyla ekolojik restorasyon aynı zamanda küresel sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik bütüncül bir yaklaşımdır. Bu karşılıklı bağımlılığın farkına varmak ve buna göre hareket etmek, gezegenimizin ve sakinlerinin ortak geleceği için elzemdir. Gezegenimizin korunması, küresel kalkınmanın sürdürülebilirliğinin sağlanmasına katkıda bulunacaktır. Bu belge, çevresel sürdürülebilirlik ve yeşil kalkınma konularında üye devletler arasında işbirliğini teşvik etmeye katkıda bulunabilir.